

Е. О. СИМОНОВИЧ

(Москва)

ПАМ'ЯТКИ ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НИЖНЬОГО ПОБУЖЖЯ

Розкопками у зоні затоплення Каховського водосховища встановлена наявність пам'яток черняхівської культури у степовому Подніпров'ї. На нижньому Дністрі, в Молдавії, роботами Слов'яно-Дністровської експедиції також виявлені пам'ятки культури полів поховань. В цьому зв'язку значний інтерес становлять розвідкові роботи на Шітденному Бугі в 1949—1950 рр.¹ Розвідковими маршрутами обстежувались береги Південного Бугу між Гайвороном та Вознесенськом на протязі близько 200 км. Особлива увага зверталась на пункти з керамікою римського часу, відзначені в результаті робіт 1930—1932 рр. на території БОГЕС², або відомих П. Харламповичу, який описав деякі пам'ятки в районі Первомайська³.

Своєрідним еталоном при віднесенні виявлених пам'яток до культури полів поховань були матеріали з розкопок біля с. Кринички (С. С. Гамченко) та Синицівки-Сабатинівки, а також з могильника в с. Данилова Балка.

Поселення черняхівської культури виявлені або обстежені в таких пунктах: Антонівка (проти Соломії), два поселення біля Завалля, Березівка, Чимерпіль, Сабатинівка (№ 1, 2), Ольшанка, Дубинова, Синицівка-Сабатинівка, Синицівка, Первомайськ (№ 1, 2), Грушівка, Куріпчино, гирло р. Велика Корабельна, Червоне селище та могильник і поселення в с. Данилова Балка.

Таким чином, більшість пам'яток черняхівського часу зосереджені в районі Сабатинівки та Первомайська. Райони з кам'янистими та мало-придатними для землеробства прибережними ділянками не заселялися.

Як показала пробна шурфовка у Березівці, Сабатинівці № 2 та Синицівці-Сабатинівці культурний шар поселень містить кераміку та значну кількість кісток свійських тварин. Немає сумніву в тому, що в цих місцях населення займалося ремеслом. Зокрема, на поселенні Завалля № 2 в підйомному матеріалі містилося багато уламків залізного шлаку. Опис розкопок біля села Кринички, поданий С. С. Гамченко, дозволяє припускати існування там гончарного виробництва⁴.

Кераміка, зібрана на поселеннях, переважно груба. Посудини виготовлені на крузі, глина сірого кольору з домішкою зерен кварцу, звичайно біля дна є вищерблени. Невелика частина посуду виготовлена з відмученої глини і вкрита лощинами. Посудини орнаментовані врізними лініями, нігтьовими вдавливами, насічками, валиками з вдавли-

¹ Роботи провадилися загоном експедиції Інституту археології АН УРСР під керівництвом автора.

² Археологічні дослідження на території БОГЕСУ в 1930—1932 рр. К., 1933.

³ П. Харлампович, Матеріали з археології та історії Первомайщини, Вісник одеської комісії краєзнавства при ВУАК, № 4—5, 1930.

⁴ С. С. Гамченко, Археологические исследования 1909 г. в Подолье по трипольской культуре, ОАК за 1909—1910 гг., стор. 179; Архив ЛОИИМК № 85-а, 1909.

нами та двома рядами наколів у вигляді «ялинки». Трапляються пролощені візерунки, зустрічаються посудини з косими канелюрами на місці перегину корпусу. Як виняток, в Березівці знайдений уламок кубка, прикрашений пунктирними лініями, а в Синицівці-Сабатнівці — зразок штампованого орнаменту.

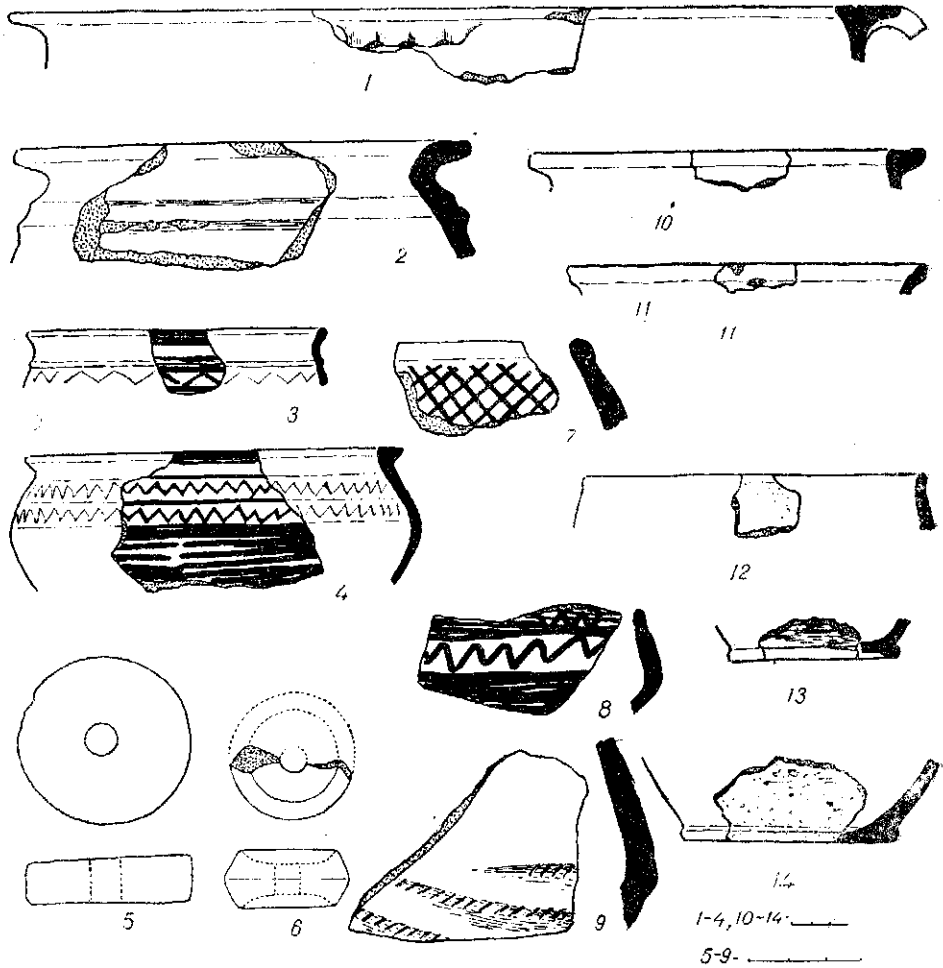

Табл. I. Кераміка з поселень черняхівської культури.

1-6 — Курпично; 7-9 — Синицівка; 10-14 — Червоне селище.

На поселенні зібрані уламки горщиків, мисок, глеків та кубків, тобто форм, типових для поселень черняхівської культури інших областей України (табл. I та II).

Кераміка найпівденнішого поселення на околиці Червоного селища, проти Вознесенська, має ті ж особливості, що й на поселеннях, розташованих далі на північ. На поселенні біля Червоного селища знайдена переважно гончарна груба кераміка і в меншій кількості лощена, прикрашена пролощеною сіткою та зигзагом (табл. I, 7-8).

Датуються Південно-Бузькі поселення уламками широкогорлих амфор з кутастими у перерізі вінцями та з корпусом, вкритим попере-

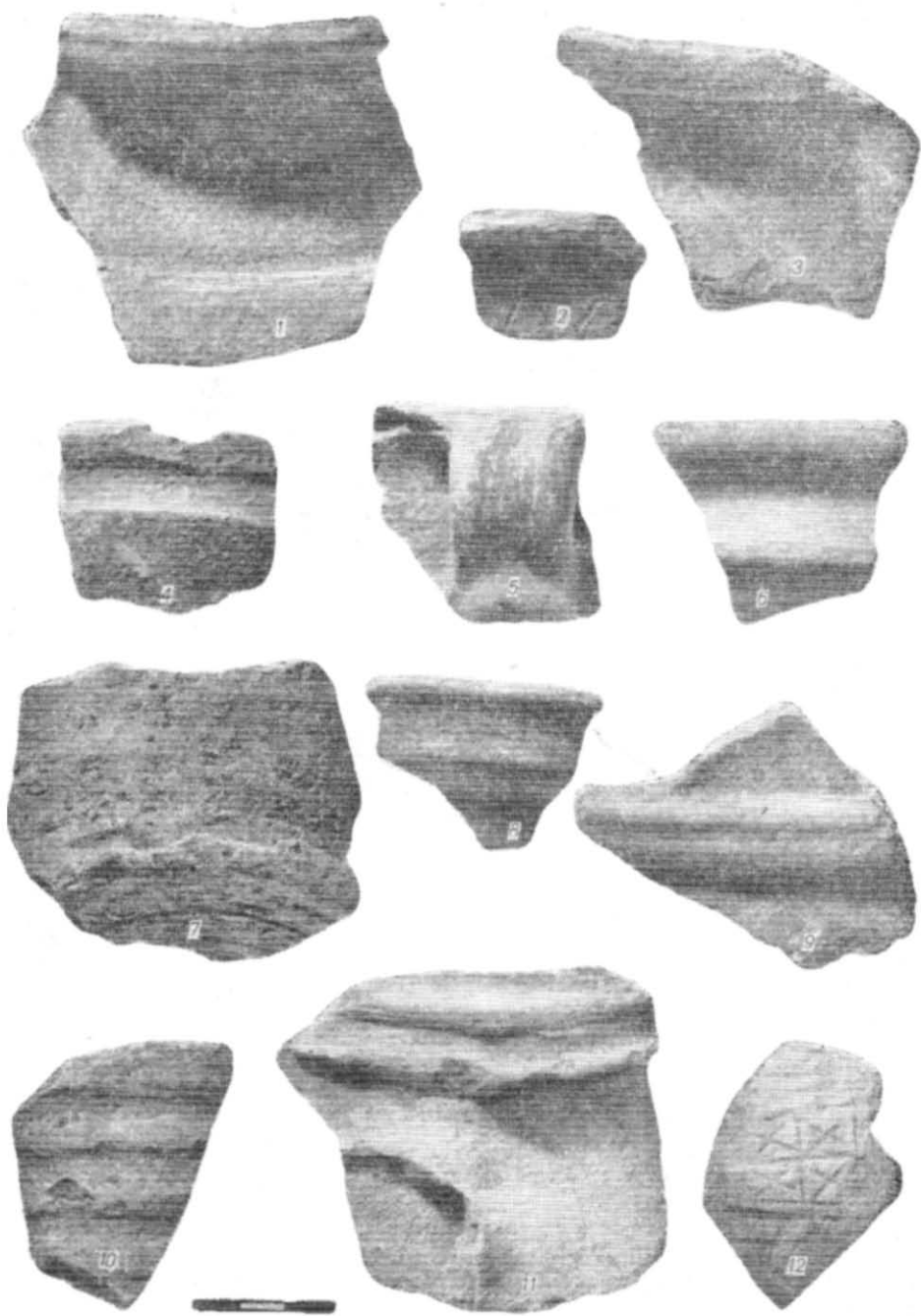

Табл. II. Кераміка з поселень черняхівської культури.

1, 5, 8, 12 — Березівка; 2, 3, 10 — Антонівка; 4, 11 — Завалля I, Дубинівка, Первомайськ I, Чимерполь.

ним рифленням (Березівка, Антонівка, Завалля № 1, Сабатинівка, Синцівка-Сабатинівка, Кринички) — знахідками, характерними для III—IV ст. (табл. II, 10, 11).

Крім пам'яток черняхівської культури, знайдені сліди трипільських поселень, пам'яток епохи бронзи та скіфського часу. Жодної пам'ятки епохи Київської Русі в обстеженому районі не виявлено.

Отже, розвідкові роботи по Південному Бугу між Гайвороном і Вознесенськом виявили найпівденніші побузькі пам'ятки черняхівської культури.

Ці роботи підтвердили специфіку керамічних особливостей пам'яток Побужжя (велика кількість грубої кераміки, особливості орнаментативної, що пояснюється виготовленням посуду якимись місцевими гончарними ремісничими центрами, один з яких був, очевидно, в с. Кринички).

Розвідкові роботи показали, що на Південному Бугу, як і на Дніпрі, межа поширення пам'яток черняхівської культури проходить значно на південь від межі поширення городищ та селищ епохи Київської Русі.

В той же час в більш північних районах Побужжя, у Вінницькій області, дослідженнями Південно-Подільської експедиції¹ та розвідковими роботами Д. Т. Березовця² обстежено ряд слов'янських городищ. В епоху переселення народів стародавнє населення, очевидно, покинуло степові райони Побужжя³.

¹ М. И. Артамонов, Археологические исследования в Южной Подолии (Винницкая область) 1948 г., Вестник ЛГУ, № 11, 1948, стор. 181; М. Артамонов, Південно-Подільська експедиція, АП, т. I, 1949, стор. 257—261.

² Д. Т. Березовець, Розвідка у верхів'ях Південного Бугу, АП, т. III, 1952, стор. 207—219.

³ П. Н. Третьяков, Восточнославянские племена, М., 1953, стор. 152.